

Türkiye’de En Yoksul ve En Zengin Kesim Açısından Enflasyon Hesabına Yönelik Bir Değerlendirme (2003-2021)

An Evaluation on the Inflation Account in Turkey for the Poorest and the Richest (2003-2021)

Tuba AKAR*
Savaş ERDOĞAN**

Öz

Bu çalışmanın amacı 2003-2021 yılları arasında Türkiye’de enflasyonun gelir dağılımına etkisini en düşük gelir grubu (İlk %20) ve en yüksek gelir grubu (Son %20) açısından incelemektir. Araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanılmış ve en yoksul kesim ile en zengin kesim arasında gerçekleşen enflasyon hesaplamaları yapılarak enflasyon farkı ve tüketim sepetlerinde harcama kalemlerinin payı ele alınarak yorumlanmıştır. Yapılan değerlendirmeler ile yoksul kesimin zengin kesime göre enflasyona daha yüksek düzeyde maruz kaldığı ve aradaki enflasyon farkının her geçen gün giderek arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ele alınan dönem zarfında harcama kalemleri açısından en yoksul kesimin tüketim sepetinde gıda ve alkolsüz içecekler ile konut ve barınma gibi giderlerin gün geçtikçe daha fazla baskı oluşturduğu, yüksek gelir grubu için ise ulaştırma giderlerinin payının giderek arttığı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeler en yoksul kesim ile en zengin kesim arasında enflasyon farkının açılarak gelir dağılımını bozucu etki yaptığını, en zengin ile en yoksul kesim arasındaki yaşam standartları farkını arttırdığını kanıtlar niteliktedir. İzlenecek ekonomik ve sosyal politikalarda genel enflasyondan ziyade gelir gruplarına göre değişen enflasyon rakamlarının dikkate alınmasının gelir dağılımında adaletin sağlanması ve refah makasının kapanması noktasında etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Gelir Dağılımı, Gelir Eşitsizliği, TÜFE Hesaplaması, Tüketim Harcaması

Abstract

The aim of this study is to examine the effect of inflation on income distribution in Turkey between the years 2003-2021 in terms of the lowest income group (Top 20%) and the highest income group (Last 20%). For this purpose, the data of the Turkish Statistical Institute (TUIK) were used and the inflation calculations between the poorest and the richest groups were made and interpreted by considering the inflation difference and the share of expenditure items in the consumption baskets. It has been determined that the poor group is exposed to the inflation rate at a higher level than the rich group. It has been concluded that the inflation gap between the mentioned two groups is increasing day by day. It is observed that expenditures such as food and non-alcoholic beverages, housing and rent put more and more pressure on the consumption basket of the poorest group in terms of expenditure items during the period under consideration. For the high-income group, it has been determined that the share of transportation expenses is gradually increasing. These evaluations show that it has a distorting effect on income distribution by widening the inflation gap between the poorest group and the richest group. In addition, it proves that it increases the difference in living standards between the richest and the poorest group. It is more important for income distribution justice to consider the inflation rate calculated according to income groups for policies.

Keywords: Inflation, Income Distribution, Income Inequality, CPI calculation, Consumption Expenditure

* Dr. Öğr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisat Bölümü, ttunen@kmu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1354-5678

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisat Bölümü, serdogan@selsekuk.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3252-3095

1. Giriş

Fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artışı ifade eden enflasyon, ülkelerin önemli makroekonomik göstergelerinden biridir ve iktisat literatüründe en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bunun nedenlerinden biri enflasyonun birçok makroekonomik göstergeyi etkilemesidir. Özellikle enflasyon nedeniyle gelir kaybına uğrayan ve gelirlerini koruyamayan sabit gelir grupları dikkate alındığında enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır. Hanehalklarının gelir kaynakları farklı olduğundan dolayı enflasyon gelir gruplarını homojen bir şekilde etkilemez ve bu yüzden her haneyi farklı şekilde etkileyerek gelir dağılımını değiştirebilir. Bu bağlamda enflasyon; iş gücü gelirleri, sermaye gelirleri ve kamunun transfer ödemeleri üzerinden gelirin yeniden dağıtımına sebep olmaktadır. Enflasyonun gelir eşitsizliğini etkileyebileceği bir mekanizma, gelirin ücretlilerden karlara kaydırılmasıdır. Böylece enflasyonun yüksek gelir gruplarına göre düşük gelir gruplarını daha fazla etkilediği söylenebilmektedir. (Monnin, 2014; Yue, 2011:15). Bazı çalışmalarla da enflasyonun gelir eşitsizliğini artırdığı ve düşük gelirli hanehalklarının refahını olumsuz etkilediği desteklenmektedir (Easterly ve Fischer, 2001). Enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisini iki başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi, farklı gelir düzeylerindeki hanehalkları, tüketim sepetleri farklılaşabileceği için farklı enflasyon oranları ile karşı karşıya gelebilmektedir. Buna örnek olarak gelir seviyesi arttıkça gıdaya yapılan harcamaların gelir içindeki payının azalırken ulaşım harcamalarının payının yükselmesi verilebilir. Gıda ve ulaşım fiyatlarında farklı düzeylerde değişim olabileceği için gelir seviyesine göre farklı gelir grupları için farklı enflasyon oranları ortaya çıkabilmektedir. İkincisi ise enflasyonun tasarrufların reel getiri oranına etkisi üzerinden ortaya çıkmaktadır. Hanehalklarının tasarruf oranı gelir seviyelerine göre farklılaştığı ve üst gelir grubunun tasarruf etme eğilimi daha fazla olduğu için enflasyon gelir dağılımını etkilemektedir (Ünal ve Doğan, 2021:2). Enflasyon yoluyla gelir ve servetin yeniden dağıtılmasının bir başka ana kanalı da borçlu-alacaklı hipotezidir. Varlıklar üzerindeki faiz oranları, enflasyon oranına tam olarak ayarlanmadan para cinsinden ifade ediliyorsa, yeniden dağıtım nominal alacaklılardan nominal borçlulara yapılır (Li ve Zou, 2002:87). Enflasyon artışıyla birlikte bireylerin finansal araçlara yatırım yapma güdüsü artmaktadır. Ancak düşük gelirli bireylere nazaran yüksek gelirli bireylerin yatırım yapma oranı daha yüksektir. Enflasyonun düşük gelirli bireyler açısından avantajı borçlu oldukları durumda gerçekleşmektedir. Çünkü enflasyon, borçlu kesimin borcunun reel değerinin düşmesine neden olarak borç verenden borç alana doğru bir aktarım mekanizmasının işlemesine neden olur. Laidler ve Parkin'e (1975) göre, enflasyondan kaybedenler zenginler ve fakirler üzerinde yoğunlaşmaktadır; çünkü servet dağılımının her iki ucundakilerden daha fazla nominal borca sahip olan orta gelir grubu daha az etkilenmektedir. Ancak enflasyona uyum sağlamada zenginlerin fakirlerden daha hızlı tepki vermesi nedeniyle yüksek gelir grubunun satın alma gücünün düşmesi ile enflasyonun gelir dağılımını pozitif etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Emek ve Yerdelen Tatoğlu, 2020; Park ve Mercado 2015). Diğer bir deyişle enflasyon oranındaki artış Gini katsayısının yani gelir eşitsizliğinin azalmasına yol açmaktadır. Emek ve Yerdelen Tatoğlu, (2020)’a göre gelişmekte olan ülkelerde gelir gruplarının ağırlıklı kısmı düşük veya orta gelir gruplarından bunların çoğunun da yaş itibarıyla genç ve borçlu; üst gelir grubunun ise ileri yaşlı ve alacaklı kesimden meydana geldiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda yükselen enflasyon borçlu kesimin enflasyona endeksli olmayan borçlarının reel

değerini düşürdüğünden gelirin yeniden dağıtımı yaşlı, alacaklı ve üst gelir gruplarından; genç, borçlu ve düşük gelir gruplarına doğru gerçekleşmektedir. Tyson (1998) ise enflasyonun reel asgari ücretleri aşındırdığını ve yoksulların gelirini azalttığını belirtmiştir. Üstelik enflasyon, servetlerinin daha büyük bir bölümünü parasal olarak tutan yoksulları hem sermaye hem de parasal tutan zenginlerden daha ağır bir şekilde vergilendirir. Dolayısıyla enflasyonun bu anlamda gelir eşitsizliğini artırdığı iddia edilmektedir.

Bu çalışmada, 2003-2021 yıllarına ait TÜFE rakamları ve TÜFE sepetine ait 3 ana harcama grubundan paylar esas alınarak en yoksul kesim ile en zengin kesime ait enflasyon rakamları tekrar hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın amacı enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi açısından ele alınan dönem zarfında değerlendirmeye çalışmaktır. Bu çalışma enflasyon ile Gini katsayısı arasındaki ilişkiyi ziyade gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasında temel rol alan en yoksul ve en zengin kesim arasında yaşanan enflasyon farklılığına ve tüketim sepetindeki değişimlere odaklanmıştır. Bu bağlamda enflasyonun gelir dağılımında yarattığı etkiyi ve baskıyı ortaya koymasından literatüre katkıda bulunmaktadır.

2. Literatür Taraması

Yapılan ampirik çalışmalarda enflasyon ve gelir eşitsizliği ilişkisi ile ilgili genel bir kanıya varılamadığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki görülürken bazı çalışmalarda negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda ise hiç ilişki olmadığı veya belirli bir eşik enflasyon değeri sonrasında bu ilişkinin görüldüğü ya da ilişkinin doğrusal olmadığı tespit edilmiştir. Wolff (1979), Amerika'da 1969-1975 döneminde yaşanan enflasyonun artan oranlı vergileme etkisiyle daha eşit bir gelir dağılımına neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Cardoso (1992) ise enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde çift yönlü bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Albanesi (2007), 51 sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülke üzerine yaptığı çalışmada enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında güçlü pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Bulir (2001) 75 ülke üzerine yaptığı çalışmada enflasyonun gelir eşitsizliğini artırdığını ve hiperenflasyon yaşayan ülkelerde bu ilişkinin daha güçlü gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada %5 oranında bir enflasyon eşik değeri tespit edilmiştir. Eşik değerin altında enflasyonda meydana gelen düşüşün gelir eşitsizliğini artırdığı eşik değerin üzerinde ise azalttığı sonucu elde edilmiştir. Balcılar vd. (2018) ise gelir eşitsizliği ve enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi 1976-2007 yıllarını kapsayan dönemde 50 Amerikan eyaleti için analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Eşik bir enflasyon değerinin (%3 olarak tespit edilmiştir) üzerinde enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında aynı yönlü bir ilişki bulunurken eşik değerinin altında ise ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Aktaş ve Dokuzoğlu (2022) tarafından yapılan çalışmada enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki doğrusal olmayan etkileri analiz edilmiştir. 1993-2019 yıllarını kapsayan dönemde 40 adet gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grubu için panel eşik değer analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda gelir eşitsizliğinin yönünü enflasyon seviyesinin belirlediği tespit edilmiştir. Enflasyonun gelir eşitsizliği ile ilişkisi, eşik enflasyon seviyesinin altında ters (negatif) yönlü, üzerinde ise aynı (pozitif) yönlüdür.

Li ve Zou (2002)’nin enflasyonun gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmanın sonucunda enflasyonun gelir dağılımını kötüleştirdiğini, zenginlerin gelir payını artırdığı, yoksulların ve orta sınıfın gelir payları üzerinde olumsuz ama önemsiz bir etkisi olduğu ve ekonomik büyüme oranını düşürdüğü kanıtına ulaşılmıştır. Nantob (2015), 46 gelişmekte olan ülke üzerinde yaptığı ve 2000-2012 dönemini kapsayan çalışmasında panel veri yöntemini kullanmış ve ekonometrik sonuçlarda, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu ve enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu hipotezi desteklenmiştir. Daha yüksek enflasyon, daha yüksek gelir eşitsizliği ile ilişkilidir. Enflasyon arttıkça eşitsizlik artar, yaklaşık %109'luk bir enflasyon oranıyla maksimuma ulaşır ve ardından tekrar düşmeye başlar. Yue (2011) Kore’de ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve enflasyon arasındaki eşbütünleşme ilişkisini incelemiştir. Çalışma 1980-2002 dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın bulgularına göre gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme ile uzun vadeli eş-bütünleşik bir harekete sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yüksek gelir eşitsizliği ekonomik büyümeyi engellemektedir. Ancak, enflasyon ve gelir dağılımı arasında uzun vadeli eşbütünleşik hareket tespit edilmemiştir. Thalassinou vd. (2012), 2000-2009 dönemi için 13 Avrupa ülkesinde gelir eşitsizliği ve enflasyon arasındaki ilişkiyi panel veri metodolojisini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada gelir eşitsizliğini ölçmek için Gini katsayısı kullanılmıştır. Enflasyon oranı, büyüme oranı, istihdam düzeyi ve ekonomilerin dışa açıklığı bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Sonuçlar, enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu hipotezini desteklemektedir. Zheng (2020) ise enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmasında enflasyonun ekonomik büyümeyi ve gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Emek ve Yerdelen Tatoğlu (2020) çalışmasında 58 ülke ve 1991-2018 yıllarına ait verilerle gelişmişlik düzeylerine göre heterojen panel veri analizi yapılmış ve elde edilen bulgulara göre gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulguların borçlu alacaklı hipotezini desteklediği ifade edilmektedir.

Ünal ve Doğan (2021), 2005-18 yılları arasında Türkiye’de enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisini Türkiye İstatistik Kurumu tarafından uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi ile Gelir ve Yaşam Koşulları Anketinden elde edilen iki mikro veri seti kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada farklı gelir seviyelerindeki hanehalklarının yaptıkları harcamaların ana harcama gruplarına dağılımı dikkate alınarak gelir seviyelerine göre hanehalklarının karşı karşıya kaldıkları yıllık enflasyon oranları tespit edilmiştir. 2005-18 döneminde enflasyonunun gelir dağılımının bozulmasında belirgin bir etkiye sahip olduğu, yüksek ve düşük gelire sahip hanehalkı grupları arasındaki gelir makasının kapanmasını engellediği sonucuna ulaşılmıştır.

Akbulut (2021), çalışmasında Türkiye’de gelirin eşitsiz dağılımına etki eden faktörlerden enflasyon, dolaylı vergiler ve kamu iç borç faiz ödemelerinin yoksul kesim üzerindeki yükünü incelemiştir. İç borç faiz ödemeleri daha çok tasarruf sahibi yüksek gelirli kesimlere yapılırken, finansmanı tüm toplum üzerinden alınan vergilerle (özellikle dolaylı vergiler) karşılandığından düşük gelirli kesimden (yoksul kesimden) yüksek gelirli kesimlere doğru sermaye transferine neden olmaktadır. Bunun yanında, sabit gelirli ücretli ve maaşlı kesimin reel gelirinde azalmaya neden

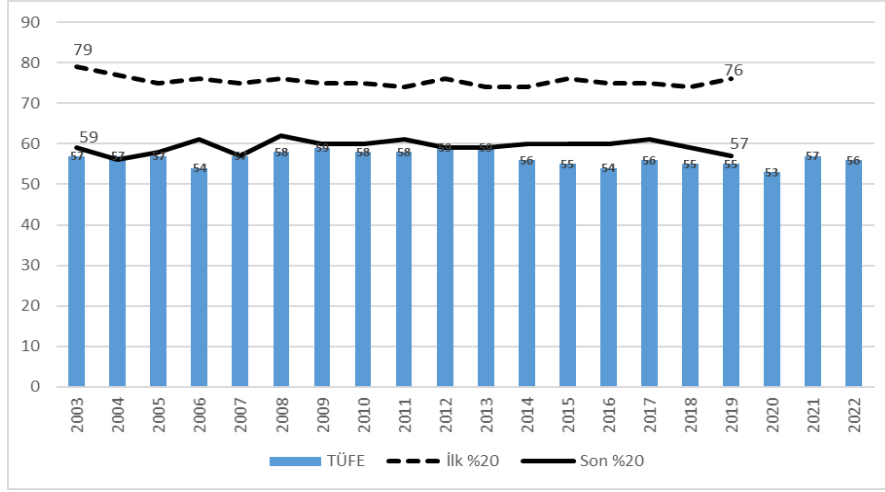
olan enflasyon gelir dağılımında eşitsizliği artırmaktadır. Çalışmada ayrıca Türkiye’de faiz ve enflasyonun önemsiz derecede dahi olsa gelirin adil dağılımını bozucu etkisine ulaşılmış, gelir vergisinin ise GSYH içerisindeki payında meydana gelen değişimlerin gelir dağılımı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Gülmez ve Altıntaş (2015) çalışmasında Türkiye’nin 1981-2011 dönemine ait 31 yıllık zaman serileri kullanılarak ticari açıklık ve enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, ticari açıklık için dış ticaret hacminin (İhracat + İthalat) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya oranı, enflasyon oranı ve gelir dağılımı için Gini katsayısı kullanılmıştır. Etki tepki fonksiyonları vasıtasıyla yapılan analizde enflasyonun ve ticari açıklığın gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Daşdemir (2022), yaptığı çalışmada 2006-2021 yılları arasında her gelir grubu için farklı TÜFE hesaplaması yapmış ve düşük gelir grubunda bulunan bireylerin yüksek gelir grubunda bulunan bireylere göre daha yüksek enflasyon oranları ile karşılaştıklarını, gelir dağılımı analizine alım gücündeki değişmelerinin de dâhil edilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

3. Temel Harcama Kalemlerine Genel Bir Bakış

Tüketim harcaması sınıflandırmasında 12 tane alt kalem kullanılmaktadır. Bu alt harcama kalemlerinin en önemli üç tanesi Gıda-Alkolsüz içecekler, Konut ve Ulaştırma harcamaları olarak göze çarpmaktadır. Bu üç temel harcama kalemi hanehalkının elde ettiği gelirlere karşın yaptığı harcamalar içerisinde nüfusun her %20’lik gruplarında toplamda önemli bir yer teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu temel harcama kalemleri, enflasyon hesaplamasında kullanılan sepetlere ait değerlerde de önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bağlamda hanehalkı gruplarındaki harcama kalemlerinin oransal olarak fark arz etmesi bu grupların katlandığı enflasyon hesaplamalarının da farklı olmasına yol açmıştır.

Aşağıda verilen grafikte, toplam harcama kalemleri içerisinde oran olarak en çok yer kaplayan ilk üç harcama kalemi olan gıda- alkolsüz içecekler, konut ve kira harcamaları ile ulaştırma harcama kalemleri toplamları ele alınmıştır. Bu üç harcama kaleminin toplam harcama içerisinde önemli bir yerinin olması nedeni ile bu harcama kalemleri temel harcama kalemleri olarak nitelendirilmiştir. Bu üç harcama kaleminin toplamına göre Türkiye için en yoksul, en zengin kesimin yaptığı harcamalar ile enflasyon hesaplamasında kullanılan sepet içerisinde bu üç harcama kaleminin toplam yeri gösterilmiştir. Buna göre enflasyon sepeti içerisinde bu üç kalemin toplamı 2003-2021 yılları için ortalama olarak %55 civarında gerçekleşmiştir. Bu oranın yaklaşık olarak %25’i gıda-alkolsüz içecekler, %15’i konut ve kira harcamaları ve %15-16 civarında ise ulaştırma harcamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle günümüze gelindiğinde gıda fiyatlarındaki aşırı artış ile birlikte enerji fiyatları ve kira fiyatlarındaki artış temel harcama kalemlerinin toplamına bağlı olarak enflasyon sepetine önemli bir baskı yapmakta ve diğer harcama kalemlerinin bu temel harcama kalemine bağlı olması sebebiyle topyekûn enflasyon sepetinde bir fiyat artışına sebep olmaktadır. Bu bağlamda temel harcama kalemlerinin enflasyon sepeti içerisindeki yerini iyi tahlil etmek, en yoksul ve en zengin kesimin maruz kaldığı enflasyon baskısını da iyi anlamımıza neden olacaktır.

Türkiye’de En Yoksul ve En Zengin Kesim Açısından Enflasyon Hesabına Yönelik Bir Değerlendirme (2003-2021)

Grafik 1. Temel Harcama Kalemlerinin Toplam Harcama ve TÜFE Sepeti İçerisindeki Payı (%)

Kaynak: TÜİK

Gelir dağılımı analizinde en yoksul kesimi ifade eden ilk %20’lik grubun temel harcama kalemlerinin toplam harcama içerisinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2003-2019 yılları arasında ortalama olarak harcamalarının dörtte üçü yani %75’i bu temel harcama kalemlerine olmaktadır. Bu kalemler içerisinde ise özellikle en yoksul kesim için gıda-alkolsüz içecekler ile konut ve kira harcamaları önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda, özellikle gıda ürünlerindeki fiyat artışı ve kiralardaki artış ile birlikte enerji fiyatlarındaki fiyat artışları bu kesimi parasal olarak daha fazla harcamaya itmekte ve yıllar itibari ile farklı düzeylerde bir harcama yaptığını göstermektedir. En yoksul kesimin 2003 yılı itibari ile temel harcamalarının yaklaşık %54’ü gıda-alkolsüz içeceklere, %40’ı konut ve kira harcamasına ve geri kalan yaklaşık %5’i ise ulaştırma harcamasına giderken; bu oranlar günümüze gelindiğinde ise sırası ile %45, %50 ve %5-6 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Yani bu kesim kısacası yeme-içme ve barınma-ısınma için nerede ise elde ettiği gelirin büyük bir kısmını harcamaktadır. Geçmişten günümüze bu kesim için değişen, yeme-içmeden ziyade barınma-ısınma olarak karşımıza çıkmaktadır.

En zengin kesim olarak ifade edilen son %20’lik grup için temel harcama kalemlerinin 2003-2019 yılları arasındaki ortalaması yaklaşık olarak %59 civarında seyretmektedir. Bu kesim için temel harcama içerisinde en önemli yeri ulaştırma harcaması almaktadır. Parasal olarak daha fazla gelire sahip olmaları ve ikamet ettikleri ev veya hanelerin kendilerine ait olması sebebi ile gıda-alkolsüz içeceklerin ve konut harcamalarının nicel olarak büyük olmasına karşılık oransal olarak en yoksul kesime göre daha aşağılarda olmasına sebep olmuştur. 2003 yılı için baktığımızda toplam temel harcama kalemlerinin yaklaşık olarak %24’ü ulaştırma harcaması iken %44’i gıda-alkolsüz içecekler, %32 civarı ise konut harcamalarına gitmektedir. Günümüze geldiğimizde ise bu oranların sırası ile ulaştırmada %44, konutta %30 ve gıdada ise %25 civarında olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze bakıldığında en zengin kesimin sahip oldukları otomobil vs. araçların ve kullanılan enerji fiyatlarının artması nedeniyle ulaştırma harcamalarına giderek daha fazla pay ayırdığı görülmektedir. Konut sahipliği oranının yüksek olduğu bu kesimde bu yüzden gıda, konut ve kiraya gelirden ayrılan pay ulaştırmaya göre daha

düşüktür. Kısacası bu kesimin enflasyon baskısının yoksul kesime nazaran daha çok ulaştırma fiyatlarındaki artışa bağlı olduğu görülmektedir.

4. Türkiye’de En Yoksul ve En Zengin Kesime Göre Enflasyon

Tüketicilerin almış oldukları mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimler olarak tanımlanan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) her yıl için 12 harcama kaleminin oranlarına ve fiyat artışlarına bağlı olarak hazırlanan sepetteki mal ve hizmetler vasıtası ile ölçülmektedir. Bu nedenle enflasyon harcama kalemlerinin oranlarındaki değişime ve bu kalemleri oluşturan mal-hizmetlerin fiyat artışlarına bağlı olmaktadır. Bu bağlamda en yoksul ve en zengin kesimin enflasyon değerlerinin hesaplanmasında da aynı yöntem izlenmesine karşılık, yaptıkları harcamaların ana harcama kalemlerine göre farklı olması hesaplanacak enflasyon rakamının da farklı olmasına sebep olmuştur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi TÜFE sepetinin yaklaşık olarak %55’i temel harcama kalemlerine ait olmasına karşılık bu oran en yoksul kesimde %75’i, en zengin kesimde ise %59’u bulmaktadır. Gelir gruplarına göre harcama kalemlerinin payının değişmesi bu gelir gruplarına göre hesaplanacak fiyat endekslerinin birbirinden farklı olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 1: En Zengin Kesim (İlk %20) ve En Yoksul Kesim (Son %20)'ye göre Tüketici Fiyat Endeksi: (2003=100)

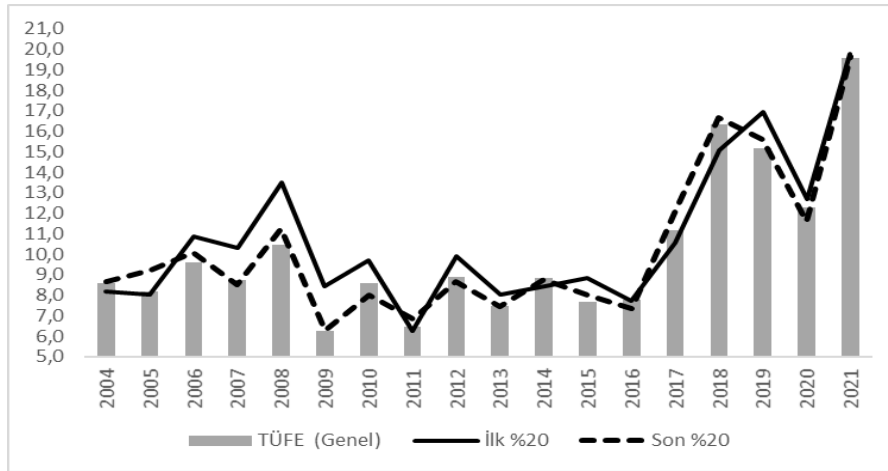
Yıllar	TÜFE Endeks (Genel)	İlk %20	Son %20	İlk %20 ve Son %20 Tüfe endeks Farkı
2003	100	100	100	0
2004	108,60	108,25	106,69	1,56
2005	117,48	116,59	116,56	0,03
2006	128,76	128,56	128,14	0,41
2007	140,03	141,11	139,02	2,08
2008	154,65	158,86	154,48	4,37
2009	164,32	170,25	163,92	6,32
2010	178,40	185,43	176,97	8,46
2011	189,94	197,04	189,16	7,88
2012	206,83	215,74	205,85	9,89
2013	222,33	232,44	220,44	12,00
2014	242,02	252,36	239,34	13,02
2015	260,58	273,15	256,47	16,68
2016	280,84	293,53	276,30	17,23
2017	312,14	325,35	307,99	17,36
2018	363,12	378,12	359,67	18,45
2019	418,23	437,79	412,72	25,07
2020	469,59	518,27***	480,77***	37,5***
2021	561,61	620,81***	575,18***	45,63***

Kaynak: TÜİK verilerine göre hesaplanmıştır.

*** Bir zaman serisinde trend denklemi, hem ileriye ya da geriye yönelik öngörüle bulunmak hem de zaman serisi içindeki boşlukları doldurmak için kullanılmaktadır. Öngörülecek yıl zaman serisi içinde boşlukları doldurmak şeklinde ise yapılacak öngörüye enterpolasyon, öngörü incelenecek zaman serisi öncesi ya da sonrasına ait ise ekstrapolasyon denir. Bu bağlamda elde edilen ekstrapolasyon denklemine göre, en yoksul ve en zengin kesime ait 2020 ve 2021 yıllarına ait fiyat endeks değerleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamada TÜFE endeks değeri dikkate alınmıştır.

Yukarıda verilen tabloda TÜFE sepetine göre ve en yoksul ve en zengin kesimler için hesaplanan fiyat endeks değerleri mevcuttur. Bu tabloya baktığımızda, 2003 yılı baz alındığı için sepet değeri her üç durumda da 100 olarak kabul edilmiştir. 2003-2021 yılları arasında sepet fiyatı TÜFE’ye göre ortalama olarak yıllık yaklaşık 5,6 kat artmasına karşılık, bu sepet en yoksul kesim için 6,2 kat, en zengin kesim için ise 5,7 kat artış göstermiştir. Sepete ait hesaplanan fiyat endeks değerlerine göre en zengin kesime yönelik enflasyon oranlarının gerçekleşen enflasyon oranlarına yakın olduğu görülmüştür. Bu durumda ilk göze çarpan en yoksul kesimin enflasyona bağlı olarak reel anlamda gelirinde bir azalma olması durumudur. Zaten nicel anlamda en yoksul kesime göre daha fazla para alan en zengin kesimin ise enflasyona bağlı olarak reel kazançlarında fazla bir kayba uğramadıkları dikkat çekmektedir. Hesaplanan fiyat endekslerine göre en yoksul kesim ile TÜFE arasında aleyhe bir farkın oluşması ile birlikte en zengin kesim arasında da aleyhe bir fark oluşmaktadır. En yoksul kesim yıllar itibariyle enflasyon hesaplanmasında harcama kalemlerinin oranlarına bağlı olarak kendi lehlerine reel anlamda bir olumsuz durumun ortaya çıktığı görülmektedir.

Fiyat endeksine bağlı olarak yıllara ait enflasyon rakamları hesaplanmaktadır. Aşağıda verilen grafiğe göre, Tüketici Fiyat Endeksine bağlı ekonomideki genel enflasyon oranı ile en yoksul kesim ve en zengin kesime ait enflasyon oranları verilmiştir. Özellikle en yoksul kesimin enflasyon rakamları hem TÜFE hem de en zengin kesimin enflasyon rakamlarına göre daha yüksek düzeydedir.

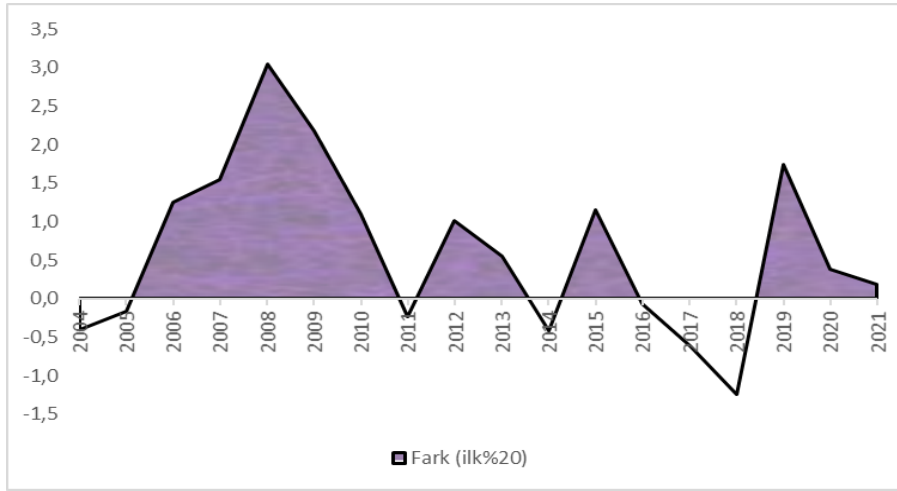

Grafik 2. TÜFE, En Yoksul ve En Zengine Kesime Ait Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: TÜİK verilerine göre hesaplanmıştır.

İlk %20 ve son %20 grubun hesaplanan TÜFE’ye bağlı enflasyona göre değişimlerini daha iyi analiz etmek için, her bir kesimin hesaplanan enflasyon rakamları ile TÜFE arasındaki farkı esas alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak en yoksul kesim ile TÜFE arasındaki farkı ortaya koyan Grafik 3 ile analiz edilecektir. Buna göre X ekseninin aşağısında kalan kısım TÜFE değerinin daha büyük, yukarısında kalan kısım (taralı alan) ise en yoksul kesimin enflasyon rakamlarının daha büyük olduğu anlamı taşımaktadır. Buna göre, özellikle 2005-2010 yılları arasında en yoksul kesimin enflasyon rakamlarının ortalama olarak 2-3 puan TÜFE rakamlarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. En yoksul kesimin enflasyonu 2012-2013, 2015 ve 2019

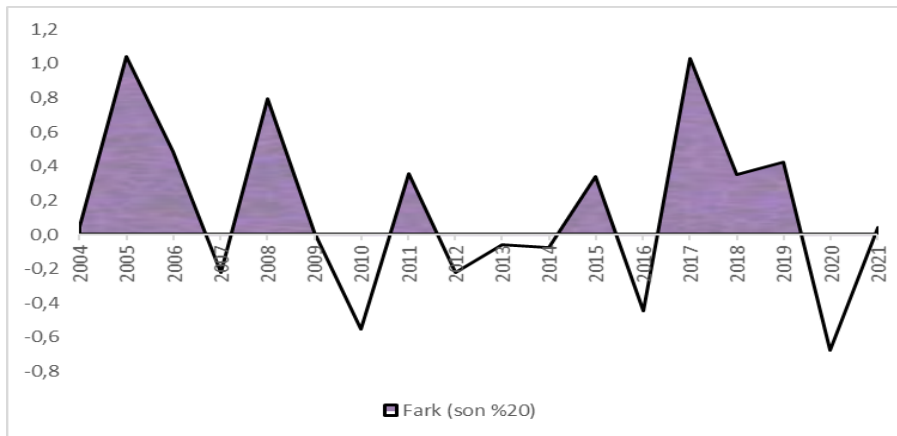
sonrasında da aşağı yukarı 1 puan genel TÜFE'ye göre daha fazla gerçekleşmiştir. İlk %20'lik kesim için (en yoksul) TÜFE 2013 yılında genel TÜFE ile neredeyse aynı ama 2017 ve 2018 yıllarında ise yaklaşık 1 puan daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak baktığımızda ise en yoksul kesimin ortalama olarak TÜFE değerlerinden daha büyük olması, özellikle bu kesim açısından reel anlamda alım güçlerinin azalması olarak ifade edilmektedir. En yoksul kesimin gerek nicel (parasal) olarak daha az ücret-maaş (gelir) almaları gerekse enflasyona göre artışta reel anlamda kayıp yaşamaları bu kesim aleyhine bir durumun ortaya çıktığını göstermektedir. Özellikle son dönemde yaşanan gıda, kira ve enerji fiyatlarındaki artışın devam ediyor olması, bu aleyhe gerçekleşen durumun devam edeceği anlamı taşımaktadır.

Grafik 3. En Yoksul Kesimin Enflasyon Oranı ile TÜFE Arasındaki Fark (%)

Kaynak: TÜİK verilerine göre hesaplanmıştır.

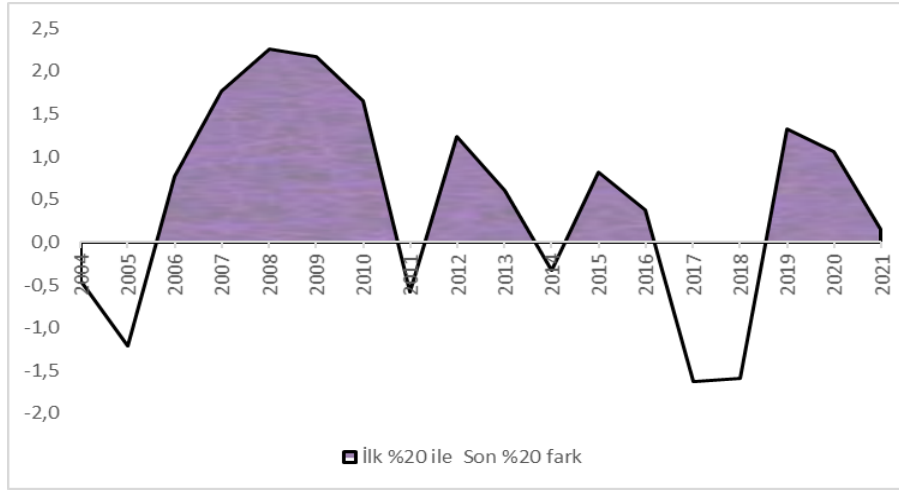
En zengin kesimin enflasyon rakamları ile TÜFE arasındaki farka baktığımızda, yine aşağı yukarı aynı yıllarda en zengin kesimin enflasyon rakamlarının TÜFE değerlerine göre daha fazla olduğu, sadece 2014, 2017 ve 2018 yıllarında ise biraz düşük olduğu görülmüştür (Grafik 4)

Grafik 4. En Zengin Kesimin Enflasyon Oranı ile TÜFE Arasındaki Fark (%)

Kaynak: TÜİK verilerine göre hesaplanmıştır.

Gelir dağılımı adaletsizliğini de göz önüne sermek adına esas bakılması gereken rakamlardan biri de en yoksul ile en zengin kesim arasındaki enflasyon farkıdır. Bu farkın artması ve giderek en yoksul kesimin aleyhine dönüşmesi reel kayıplara bakıldığında alım gücünün yoksul kesimin aleyhine zengin kesimin lehine dönüşmesi demektir. Gerçekleşen bu durumun gelir dağılımındaki adaletsizliği daha fazla artıracığı öngörülmektedir. Özellikle gıda, kira ve enerji fiyatlarındaki artışlar diğer harcama kalemlerini de arttıracığı için en yoksul kesim aleyhine bir durum ortaya çıkmaktadır. Grafik 5’te bu anlatılan durumu ifade etmektedir.

Grafik 5. En Yoksul ile En Zengin Kesimin Enflasyon Oranı Arasındaki Fark (%)

Kaynak: TÜİK verilerine göre hesaplanmıştır.

Buna göre taralı alanlar (X ekseninin üst kısmı) en yoksul kesimin maruz kaldığı enflasyon oranlarının en zengine göre daha fazla olduğu anlamı taşımaktadır. 2005, 2017 ve 2018 yılları haricinde en yoksul kesimin enflasyon rakamlarının en zengin kesime göre daha fazla çıktığı görülmektedir. Bu grafiğe göre TÜFE bazlı gelir artışlarının yoksul kesimin kazançlarının reel anlamda en zengin kesime göre daha da sınırlandırdığını göstermektedir. Sonuç olarak bu durum, gelir dağılımı adaletsizliğinin zamanla daha da artacağını ve yoksul kesimin gıda, barınma-ısınma gibi ihtiyaçlar için daha fazla parasal tutar ayırması gerektiği ve buna karşılık diğer harcama kalemlerinden de bir kısıtlamaya gitmesi gerektiği anlamı taşımaktadır. Ayrıca temel harcama kalemleri olan gıda-alkolsüz içecekler, konut ve ulaştırma harcamalarındaki fiyat artışlarının hem yoksul hem de zengin kesimlere ait fiyat endekslerinin hesaplanan TÜFE değerinden daha fazla olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Buna bağlı olarak TÜFE harcamasına konu olan ana harcama kalemlerinin güncel oranlarının buna dikkat edilerek yeniden hesaplanması gerekmektedir. Ayrıca yoksul kesim için enflasyondan daha fazla bir artış ile reel anlamda alım güçlerinin korunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

Türkiye’de enflasyon, kullanılan 12 ana harcama kaleminin her yılın başında yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen sepet içerisindeki oranlar ve bu harcama grupları içerisinde yer alan mal ve hizmet kalemlerinin fiyatlarında meydana gelen değişimler neticesinde hesaplanmaktadır. Sepet içerisindeki harcama kalemlerinin oranları, ortalama olarak ifade edilmekte ve her kesim için ortak olarak hesaplanmaktadır. Fakat gelir dağılımına göre temelde nüfusun farklı

kademelerde elde ettikleri kazançta göre yüzdelik dilimlere ayrılarak ülkenin yoksul, orta ve zengin kesimleri ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde yapılan ayrımlarda kişilerin ya da hanehalklarının hiç şüphesiz yaptıkları harcama kalemleri de birbirinden farklı olmaktadır. Harcama kalemlerindeki bu farklılık, bu kesimler adına katlandıkları enflasyon oranlarının da birbirinden farklı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu makalede 2003-2021 dönemleri arasında Türkiye’de enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi en yoksul (ilk %20) ve en zengin (%20) kesim açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında bu iki gelir grubu açısından ana harcama kalemlerin toplam harcama içindeki payı esas alınmak suretiyle tüketici fiyat endeksleri hesaplanmıştır. Bu hesaplama yapılırken TÜİK tarafından verilen fiyat endeksine ait artışlar dikkate alınmıştır. Enflasyon hesaplanmasında kullanılan fiyat endekslerinden yola çıkılarak yapılan hesaplamada en yoksul ve en zengin kesime ait enflasyon rakamı ile TÜİK tarafından hesaplanan genel enflasyon değerleri arasında bir farkın olduğu görülmektedir. Özellikle en yoksul kesime ait temel harcama kalemlerine yaptığı masraf, toplam harcama içerisinde fazlaca yer alması nedeni (ortalama %75) ile bu kesim açısından enflasyon rakamı en zengin kesime göre daha fazla çıkmaktadır. Özellikle temel harcama kalemleri olan gıda, konut-kira ve ulaştırma harcamalarının fiyatındaki aşırı artışlar en yoksul kesim açısından enflasyonun daha hızlı artmasına yol açmaktadır. En yoksul kesim açısından temel harcama kalemlerine baktığımızda gıda-alkolsüz içecekler ile konut-kira başı çekmektedir. En zengin kesim açısından ise temel harcama kalemleri içerisinde en önemli payı ulaştırma harcamaları almaktadır.

Bu kesime ait temel harcama kalemlerinin toplam harcama içerisindeki payı %60 civarındadır. TÜFE içerisinde bu temel harcama kalemlerinin payının %56 civarında olduğu düşünüldüğünde, ülkede hesaplanan enflasyon rakamlarının ve bu rakamlara göre yapılan maaş-ücret artışının daha çok en zengin kesim açısından reel anlamda alım güçlerini koruduğu görülmektedir. Buna karşılık en yoksul kesimin yaptığı temel harcama kalemlerinin ortalama olarak hesaplanan TÜFE sepetine göre yüksek olması neticesinde, bu kesimin enflasyon rakamlarının hesaplanan rakamlara göre yüksek olduğu durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla özellikle nicel anlamda (parasal açıdan) daha düşük gelire sahip olan bu kesimin reel anlamda alım gücünün gün geçtikçe azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Bu değişimler neticesinde gelir dağılımı açısından giderek adaletsizliğin artacağı ve en zengin ile en yoksul arasındaki farkın açılacağı anlamı çıkmaktadır. Çalışma bu sonuçları itibariyle literatürde yer alan Ünal ve Doğan (2021), Akbulut (2021) ve Daşdemir’in (2022) çalışmalarını destekler niteliktedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, en yoksul kesimin enflasyon rakamını yukarıya çeken gıda, konut-kira fiyat artışları olmakla birlikte; en zengin kesim için bu artış (daha çok oransal olarak etkileme bakımından) ulaştırma fiyatları artışından kaynaklanmaktadır. Dünya ekonomisinde yaşanan gıda, konut ve enerji fiyatlarındaki artışlara bağlı olarak ortaya çıkacak enflasyon daha çok yoksul kesim üzerinde bir baskı oluşturacaktır. Bu bağlamda politika yapıcıları açısından gelir gruplarındaki enflasyon baskısının, bu baskı sonucu bozulan gelir dağılımının ve yaşam standartları farkının dikkate alınmasının ülkenin sosyoekonomik dengelerinin sürdürülmesi açısından ne denli önemli olacağı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akbulut, E. (2021). Türkiye’de Enflasyon, Faiz, Vergiler ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Analiz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(1):147-169.
- Aktaş, E.E.ve S. Dokuzoğlu (2022). Enflasyon-Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Panel Eşik Değer Analizi. *Sosyoekonomi*, 30(51), 449-470.
- Albanesi, S. (2007). Inflation and Inequality. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 1088-1114.
- Balcılar, Mehmet, Shinhye Chang, Rangan Gupta ve Stephen M. Miller (2018). The Relationship Between The İnflation Rate And Inequality Across Us States: A Semiparametric Approach. *Quality & Quantity*, 52(5): 2413-2425.
- Bulir, A. (2001). Income Inequality: Does Inflation Matter? IMF Staff Papers.
- Cardoso, E. (1992). Inflation and Poverty (No. w4006). National Bureau of Economic Research.
- Dasdemir, E. (2022). Gelir Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Hesapları Ve Gelir Dağılımı Ölçümü İçin Yeni Bir Öneri. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 395-414.
- Emek, Ö. F., ve Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). Gelir Eşitsizliği ile Enflasyon İlişkisinin Gelişmişlik Düzeyine Göre Heterojen Panel Veri Modelleri ile Analizi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 301–312.
- Easterly, W. ve S. Fischer (2001). Inflation and the Poor. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(2), 160-178.
- Gülmez, A. ve N. Altıntaş (2015). Türkiye’de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Kafkas Üniversitesi İİBF*, 6(9), 31-44.
- Laidler, D., ve Parkin, M. (1975). Inflation: A Survey. *Economic Journal*, 85, 741-809.
- Li, Hongyi ve Heng-fu Zou (2002). Inflation, Growth, And Income Distribution: A Cross-Country Study. *Annals of Economics and Finance*, 3(1): 85-101.
- Monnin, Pierre (2014). Inflation and Income Inequality in Developed Economies. CEP Working Paper No: 2014/1.
- N'Yilimon Nantob, (2015). Income Inequality and Inflation in Developing Countries: An Empirical Investigation. *Economics Bulletin*, 35 (4): 2888-2902.
- Park, C.-Y. ve Mercado, R. V. (2015). Financial Inclusion, Poverty, and Income Inequality in Developing Asia. Adb Economics Working Paper Series No. 426.
- Thalassinos, Eleftherios, Erginbay Uğurlu ve Yusuf Muratoğlu (2012). Income Inequality And Inflation in the EU. *European Research Studies*, 15(1): 127-140.
- Tyson, L. (1998). Commentary: How Can Economic Policy Strike a Balance Between Economic Efficiency and Income Equality? *Income Inequality: Issues And Policy Options* (337-343). Kansas, MO: Federal Reserve Bank of Kansas City.

- Ünal, İ.B. ve Doğan, M.K. (2021). Türkiye’de Enflasyonun Gelir Eşitsizliğine Etkisinin Mikro Düzeyde Analizi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 77(2), 309-332.
- Wolff, E.N. (1979). The Distributional Effects of the 1969-75 Inflation on Holdings of Household Wealth in the United States. Review of Income and Wealth, 25(2), 195-207.
- Yue, Ho-Yin (2011). Income Inequality, Economic Growth and Inflation: a Study on Korea. International Journal of Economics and Research, 2(5): 14-21.
- Zheng, Z. (2020). Inflation and Income Inequality in a Schumpeterian Economy with Menu Costs. Economic Letters, 186(1), 1-5.
- TÜİK. (2022). Tüketici Fiyat Endeksi, Eylül 2022. Erişim Adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Eylul-2022-45798#:~:text=T%C3%9CFE'deki%20\(2003%3D100,%59%2C91%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Eylul-2022-45798#:~:text=T%C3%9CFE'deki%20(2003%3D100,%59%2C91%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.)